

CULTURA CREȘTINĂ

APARE, CU EȘCEPTIA LUNILOR IULIE ȘI
AUGUST, LA 10 ȘI 25 n. A FIECĂREI LUNI.

<p>Abonamente: Pe un an: cor. 10. Pe 1/2 an: cor. 5. In străin.: cor. 12. Numărul 50 bani.</p>	<p>REDACȚIA: Dr. Ioan Sâmpăleanu, Ștefan Roșianu, Dr. Alexandru Ni- colescu, Dr. Alexandru Rusu și Dr. Ioan Coltor.</p>	<p>Redacția și Admi- nistrația: »Cultura Creștină«. Balázsfalva.</p>
--	--	--

Se tipărește noua Biblie de Blaj.

Vestea cuprinsă în cuvintele din fruntea acestor șire va fi primită fără îndoială cu multă bucurie de toată suflarea românească. E vorba doară de o nouă ediție a cărții cărților, bogăția neprețuită a celor mai sublime adevăruri și izvorul bogat și nesecat al întregii vieți creștine de oricând și de oriunde. Și adaugem îndată, nu e vorba de o ediție a sf. Scripturi ca oricare alta, ci de o retipărire bogat adnotată a textului revăzut cu grijă a Bibliei lui Clain, cea mai bună Biblie românească.

Hotărîrea din 10 Februarie al acestui an a Scaunului mitropolitan de Blaj, în urma căreia chestia atât de arzătoare și totuș mult trăgănată a unei noue ediții a cărților sf. Scripturi întră în ultima fază, va rămâne pentru multă vreme una dintre cele mai însemnate hotărîri. Printr'însa reînvie opera principală a nemuritorului Samuil Clain și, după 12 decenii, Biblia atât de românească, care în 1795 a îmbrăcat, potrivit cu vremea de atunci, haina slavonă a cirilelor, lapadă această haină și în forma tascabilă a unui octav mic cere în 10,000 de exemplare intrare în lumea creștină românească. În urma ei după o muncă neobosită de 25 de ani, păr. canonic Dr. Victor Szmigelski, a cărui nume se va trece cu glorie alături de acela al smeritului călugăr Clain, va avea în sfârșit mângăierea de se putea bucura și altfel ca până acum de rodul ostenelelor sale, cari îl îndreptățesc în deplină măsură la cuvintele dreptului Simeon: „Acum slobozește Doamne pe robul tău în pace, că văzură ochii mei“... Cuvântul tău!

Când încreștăm cu bucurie, și nu fără oarecare dreaptă mândrie, hotărîrea tipăririi noiei Biblii de Blaj, avem o singură dorință: tipărirea să se facă cât mai cu zor!

Dr. ALEXANDRU RUSU.

„Ein neues griechisch-katholisches Bistum in Ungarn u. die ungarländischen Rumänen, von Eugen v. Szabó!“

— Reflexii. —

(I)

Șeful comitetului regnicolar greco-catolic maghiar, ce de mai bine de o jumătate de veac luptă pentru înfăptuirea unei episcopii greco-catolice maghiare respective pentru asigurarea dreptului limbii maghiare ca limbă liturgică în funcțiunile bisericesti, dl Eugen v. Szabó scrie în nr. 1 (Ianuarie) din acest an al revistei „*Ungarische Rundschau*“, un articol lung merit pentru publicul german din țară și străinătate, cu titlul sus indicat, în care mișcă toate pietrele să poată dovedi urbi et orbi, că episcopia de Hajdudorogh înfăptuită prin decretul regal din 6 Maiu 1912 și prin bulla papală „*Christifideles graeci*“ din 8 Iunie 1912, e justificată de istorie, de drept, de toate rezonoanele de stat, și că opoziția înverșunată a Românilor, cari au alarmat străinătatea, derivă numai din chauvinismul lor exagerat, care ar dori să ție și pe mai departe în sclăvie amară atâtea zeci de mii de greco-catolici, maghiari în carne și oase, de cea mai veritabilă speță. Prin înfăptuirea deci a diecezei acesteia au fost smulse din brațele de polip ale primejdiei românizării atâtea zecimi de mii de Unguri neaoși, cari au suferit amar sub jugul românesc de veacuri ce îi oprimă sufletește. Românii n'ar trebui deci să se plângă de nici o nedreptate, ci dimpotrivă să socotească, că au mai ramas în vechile dieceze încă vre-o 40,000 de Maghiari, cari după dreptate încă ar fi trebuit încorporați diecezei nou înființate. Scrisul dlui Eugen von Szabó, a corifeului mișcării gr.-catolice maghiare, prezintă în fața cetitorilor naivi multă aparență de obiectivitate și adevăr. In schimb, în sufletul unui om serios, care cunoaște istoria, lasă o impresie de tot nefavorabilă asupra omului care se chiamă Eugen v. Szabó. Se vede că un dram oarecare din firea Sarmatică, pe care ne-o descrie Ammian Marcellin, a ramas ca moștenire și în sufletul Dsale! In acel articol într'adevăr

sunt străcurate deavalma atâtea afirmații greșite, cât mă vor iertă bunii cetitori, dacă va trebui să mă extind asupra lor mai pe larg. In răspuns nu voi putea ține ordinea articolului dlui Szabó, ci voi reflecta mai vârtos la obiecțiile, respective argumentele mai principale, atingând per tangentem și alte afirmații de-o valoare mai secundară, dar deopotrivă de eronate. Firește, mă voi ocupa mai mult cu partea ce ne atinge pe noi Români.

Inainte de toate dl v. Szabó mănecă din constatarea, că Români, Rutenii și Sârbii au imigrat în Țara Ungurească numai după invazia Tatarilor, respective după respingerea stăpânirii turcești, așezându-se în părțile mai depopulate, nord-estice ale țării. Va se zică stăm în fața unei reeditări a afirmațiilor dușmanilor continuității noastre istorice în Dacia Traiană! De unde atâta stăruință în adversarii noștri de-a perverti adevărurile istorice?!... Se vede cât colo coloritul politic și le prea pricepem gândul. Așadar și Dsa se alătură la părerile lui Dr. Ioan Karácsonyi, care cu încăpăținare vrednică de-o cauză mai bună, susține, că în Dacia Traiană, după retragerea legiunilor prin Aurelian, au încetat de-a mai trăi Romani, descendenții vechilor coloniști, și o ceată mică de Români ar fi venit mai întâiu în Ardeal, din ținutul de dincolo de Dunăre, numai în a. 1182, pe care regele Bela III. ar fi colonizat-o în țara Făgărașului. Pe țărmurul stâng al Dunării, în Muntenia au trecut în massă mai mare Români numai în 1186 și 1208; iar de aci în Ardeal în jumătatea a doua a veacului al XIII, dar mai ales după a. 1369 prelingându-se până spre regiunile Tisei. Să cercetăm lucrul mai deaproape!

Inainte de toate, dl or nu vreau să știe de cronicile vechi ungurești, cari confirmă existența nonstră a Românilor aci în Dacia Traiană cu mult înaintea venirii Ungurilor. In butul caracterului în unele privințe legendar ale acelora, *fondul* sau *esența* lor este adevăr curat. Să zicem pe un moment, că Români au imigrat în masse mari în jumătatea a II-a a veacului XIII, sau după a. 1369. Ar fi putut oare scrie în fața acestui fapt public, *în deobște cunoscut*, notarul regelui Bela, (probabil Bela II. 1131—1141) — sau un compilator de mai târziu dela a. 1280 cum afirmă d. Karácsonyi —, că Români s'au aflat aci deja de pe timpul venirii Ungurilor? Și să le înșire ducii și ducatele: „Gelou, dux Blacorum“ în Ardeal, „Menumorout dux Bihoriensis“ între Someș și Murăș, „Glad dux terrae a

fluvio Morus usque ad castrum Urschia“, „dux Bulgarorum et Blacorum“¹⁾). Fapte contimporane, întâmplate atunci sub ochii tuturor nu le poți perverti contând pe credulitatea oamenilor. Ca o dovadă apoi mai mult, că această cronică nu e de disprețuit, ci tocmai dimpotrivă, servă și descoperirile arheologice mai noue, cari confirmă indicațiunile cronicarului cu privire la liniile percorse de Unguri la cucerirea țerii, și aceste indicațiuni, cu ducatele numite, și locurile cu obiecte găsite din timpul cuceririi, sunt înfățișate chiar și chartografic de Szendrey și Hátsek (expoziția din Budapesta dela 1896). Existența acelor ducate ca teritorii autonome, dependente de imperiul bulgar, o susține în sfârșit și Rohonyi în „A hongfoglalás története, Budapest 1895“.²⁾ Celelalte cronici ungurești de asemenea sunt toate de acord în recunoașterea priorității Românilor aci în Ungaria. Cronica lui Kézai „Gesta Hungarorum“ scrisă pe timpul regelui Ladislau IV. (1272—1290) p. 70. „Chronicon pictum“ p. 114 urm., 134, 137, „Chronicon Dubnicense“ p. 17, 23, 38, 41, „Chronicon Budense“ p. 23 urm., 32, 55, 59, „Chronicon Posoniense“ p. 15, 21, citate la Onciul³⁾, admit dearândul existența Românilor înainte de venirea Ungurilor; cronica lui Kézai punându-i de locuitori ai țerii chiar și pe vremea Hunilor. De unde atâta armonie? Numai autori preconcepți nu vreau să vadă și să audă judecata istoriei. E principiu doară fundamental în arheologie de-a socoti fondul legendelor istorice de adevărat, și a mănecă din sâmburele acestora în căutarea adevărului. Numai astfel s'au putut face epocalele descoperiri în Roma din lumea antică creștină prin vestii arheologi De Rossi, Armellini, Orazio Marucchi! A fost și este principiu și pentru bollandiști să nu desprețuiască miezul legendelor, pentru reconstruirea vieții sfinților. Numai la urechile scriitorilor de anumită teapă bați toaca la urechia surdului.

O dovadă mai mult, că Români pe timpul venirii Ungurilor erau deja aci și încă bine organizați e și istoricul Iosif Kemény, care în lucrarea sa „Über die ehemaligen Knesen und Knesiate Siebenbürgens“⁴⁾ recunoaște, că instituția aceasta

¹⁾ Dimitrie Onciul, Originile principatelor române, București 1899 pag. 125.

²⁾ D. Onciul ibidem, p. 125.

³⁾ Ibidem, p. 127.

⁴⁾ Magazin für Geschichte Siebenbürgens, Kronstadt 1846 vol. II. pag. 286 urm. D. Onciul, ibidem, p. 134.

a cnezatelor își are originea în timpul cuceririi ungurești, prin care s'a desființat organizația politică a Românilor găsită de Unguri, dar de așa cât urmele ei s'au mai păstrat câtva timp prin cnezii Români. Dintre scriitorii străini, cari au scris despre aceste teritorii autonome ale Românilor în Ardeal și Ungaria și despre dreptul lor național, Onciul mai citează și pe v. Pic ¹⁾. I-aș mai putea cită în favorul nostru și pe învățatul *Iung* și pe Traugott Tamm ²⁾, dar cred că e de prisos. Chiar și pentru un neistoric, cum e și Dsa, ajung mărturiile de până acum.

Ar fi și curios din cale afară, ca la a. 271, când Aurelian și-a retras legiunile din Dacia, să fi părăsit țara cândva numită „Dacia felix“, și poporația romană întreagă.

Dr. Augustin Bunea ³⁾, regretatul nostru istoric dovedește mai presus de orice îndoială absurditatea acestei afirmații. Nu se poate zice numai despre Dacia, cece nu se poate adevări pentru nici o provincie ocupată de barbari. Nicăiri poporațiunea romană sau romanizată nu s'a scos cum ai bate în palme din provinciile împăratului ocupate de barbari, ci pretutindenea mulțimea a ramas locului și sau ea a asimilat pe barbari dând ființă națiunilor romanice, sau a fost numai pe încetul și în timp de veacuri absorbită de barbarii, cari s'au statornicit în mijlocul ei. De altcum de ce să se fi și mutat din țară, când și dincolo de Dunăre îi așteptau aceleaș primejdii? Tocmai pe atunci fusese rău prădat Iliricul și Moesia de preste Dunăre. Apoi nu ne spune Salvian (*De gubernatione Dei*, V. 8) că Romanii se simțiau mai bine sub Goți, decât sub stăpânirea romană, care îi jefuia cumplit? Așa că fugeau chiar la Goți, spre a se adăposti la dânșii?⁴⁾

¹⁾ Über die Abstammung der Rumänen, Leipzig 1880.

²⁾ V. Iorga, *Geschichte des rumänischen Volkes*, vol. I. p. 87.

³⁾ „Incercare de istoria românilor până la 1382“, București 1912, p. 11 și 12.

⁴⁾ Flavius Vopiscus, pe care-l urmează ceialalți scriitori latini și greci, nu zice, că toți Romanii și toți Dacii romanizați au fost duși din Dacia, ci spune apriat, că au fost scoși de acolo numai oastea și provincialii, adică dregătorii provinciei, căci cuvântul „provincialis“ are însemnarea și de administrator al provinciei. Bunea ibidem l. c. Cel mult vor fi părăsit provincia pe lângă oficiali, toți cei nu puteau trăi pe pământul periculos al Daciei, decât sub scutul acvilei romane. Vezi Iorga, *Geschichte des rum. Volkes* vol. I. p. 53. Aceștia vor fi fost negustori, meseriași, profesioniști șcl. Dar aceștia nu-s massa poporului.

E drept, că după părăsirea Daciei din partea legiunilor romane și a deregătorilor romani, multe veacuri nu se mai face amintire de locuitorii remași sub jugul noilor stăpânitori. Dar așa ceva nu trebuie să ne mire când reflectăm, că Romanii aci au încetat de a avea stat sau organizație autonomă, și că istorie au numai stăpânii. Acelaș lucru s'a întâmplat și cu alte popoare fără organizație proprie de stat, bunăoară cu Albanzii, cari apar de nou în istorie abia la sfârșitul veacului al XI., după aproape o mie ani uitare, deși sunt cei mai vechi locuitori ai peninsulei balcanice¹⁾.

Dar iarăș, nu cumva a pierit populația de acolo sub năvălirile și stăpâniile Goților, Hunilor, Gepizilor, Avarilor și Slavilor din veacurile 3—8? Înainte de toate Goții (Ostrogoții) au stat în Ardeal foarte puțin și ambele sămânții au trecut preste Dunăre în Balcani. Avarii și Hunii și-au avut sediul principal între Dunăre și Tisa, așa că populația romană din Dacia putea vegeta cel puțin, dacă nu înflori. Slavii și Bulgarii ne-au rărit ce e drept rândurile în Dacia foarte mult. Dar după ce iei au emigrat în Balcani „perioda de liniște ce urmează în părțile românești din nordul Dunării, prin două secole după așezarea Bulgarilor până la venirea Ungurilor (679—895), a favorizat foarte mult emigrarea dinspre miază-zi, pusă în mișcare prin *ocuparea slavă*“ zice dl Onciu²⁾. Și continuă tot dsa, că „elementul roman din Dacia lui Traian, redus foarte mult în timpul năvălirilor după părăsirea acestei provincii, a putut să se întărească în măsură, cât nu numai să prospereze, dar să și absoarbă aci elementul slavon, care a lăsat atâtea urme în limba noastră, și în numirile geografice de origine slavă, răspândite pe întreg teritoriul Daciei“. Despre acest fapt știe și cea mai veche cronică românească a Țerii Românești „cronică anonimă“ care spune, că acești Români despărțiți de Romani „trecând Dunărea au descălecat la Turnul Severinului, alții în Țara Ungurească, pe apa Oltului și pe apa Tisei, ajungând și până la Maramurăș. Iar ceice au descălecat la Turnul Severinului s'au întins pe sub poalele munților până la apa Oltului, alții s'au pogorit pe Dunăre în jos...“ Cu privire la această știre a cronicei face tot dl Onciul observarea foarte prețioasă, că „acești români, bine înțeles n'au

¹⁾ Dr. A. Bunea, *ibidem* p. 12.

²⁾ *Ibidem* p. 17.

putut să ocupe numai întâmplător exact acelaș teritor, care cu vre-o șase secole mai înainte fusese colonizat de Romani, teritor cunoscut și tradiției noastre ca fiind cel mai dintâiu românesc. Ei numai au adăugat numărul celor remași aci după părăsirea Daciei..“

Iată ce înseamnă simț de istorie și criteriu sănătos! Așadară nici chiar Slavii n'au putut să ne desnaționalizeze cu desăvârșire și a ramas totdeauna în butul tuturor năpăstuirilor un oarecare contingent din vechia populație romană pe plaiurile Daciei. Altă emigrare în țerile dela nordul Dunării a urmat¹⁾ în veacul al zecelea, când Balcanii erau teatrul luptelor celor mai fioroase între Bulgari și Sârbi²⁾, Ruși și Bulgari și Greci și Bulgari, cari avură de rezultat subjugarea imperiului bulgar la a. 971 și aproape nimicirea lui prin Vasile II Bulgaroctonul, în răsboaiele purtate de acesta 40 de ani (976—1018). Nu e firesc ca în această epocă de zguduiri violente poporul să caute azil de scăpare de-a stânga Dunării unde se putea bucură de oarecare pace și liniște? Despre o emigrare în Ungaria pe acest timp are notiță și Anonymus, care ne spune despre fictivul Menumorout din Bihor, că acela a ajuns acolo din grația domnului său constantinopolitan³⁾ Tot Anonymus spune că au ieșit „cu ajutorul și la sfatul împăratului Grecilor“ popoare din Bulgaria și au fost duse până la granița Rutenilor⁴⁾. Românii deci — toate aceste împrejurări o dovedesc — au fost în Dacia, au ramas în Dacia și mulțămită unor împrejurări speciale au putut să-și umplă golurile lăsate de năvălirile Barbarilor! Doară chiar și pe timpul stăpânirii avare ne spun actele S. Dumitru, scrise pe la începutul veacului al IX-lea, că acești Avari au adus mulți prizonieri Romani⁵⁾ în partea dreaptă a Dunării, în partea spre Panonia a cărei capitală eră Sirmiul, și că aceștia amestecân-

¹⁾ Vezi Dr. A. Bunea, op. cit. p. 110 ss.

²⁾ În Sârbia trebuiă să fie o populație romană foarte numeroasă, judecând după rămășițele ce le întimpinăm în veacul al 13 și 14. Simeon țarul Bulgarilor cuprinzând Sârbia în a. 924, partea cea mai mare a poporului a scos-o de acolo și a așezat-o în Bulgaria. ibidem. l. c.

³⁾ Dl Onciu zice, că sub împăratul Grecilor, ar fi să se înțeleagă tot țarul Bulgarilor, căci astfel se numiau aceștia dela Simeon incoace. Accastă constatare însă, nu schimbă esența celor spuse de noi.

⁴⁾ Dr. Bunea, ibidem p. 112.

⁵⁾ Primele decenii ale veacului VII.

du-se cu Avarii și Bulgarii au crescut în popor foarte numărös păstrându-și firea neamului și datinele romane.

Transmigrările aceste s'au putut întâmpla cu atât mai ușor cu cât azi e fapt dovedit că Ungurii de abia sub sfântul Ștefan au început a se extinde de pe șesurile Tisei și a Dunării și spre răsărit. Mai întâiu între anii 1000—1010 au ocupat teritoriul dintre Someșul mic și cel mare unde azi se află o parte a comitatelor Cluj, Sălăgiu, Sătmar, Solnoc-Dobâca, unde înființară episcopia latină a Transilvaniei. Apoi învingând pe Ohtum la 1028, ocupă partea dintre munții Ardealului și ai Bănătuului până în Tisa și Dunăre, înființând episcopia Cianadului. Sub S. Ladislau în luptele cu Pacinații și Cumanii, își extind domnia până în valea Murășului și Târnavei mici, organizând comitatele Albei, Turdei și Târnavei mici, strămutând scaunul episcopiei latine transilvane la Bălgradul de azi. Granițele Ardealului cucerit de Unguri se extindeau acuma dela Sebeșul săsesc, pe la Blaj și prin obârșia dealurilor ce despart valea Târnavei mici de Târnavă mare, până în munții Harghitei din Săcuime. Tot atunci colonizară pentru păzirea graniței lângă Sebeș și Orăștie, pe Murăș și în Gurghiu Săcui¹⁾). Valea Târnavei mari și pământul dintre acest râu și Olt le ocupară numai sub regele Geza II, așezând între a. 1143—1150 pe acest teritor coloniști veniți din Flandra dând astfel naștere provinciei săsești de acum. Deodată cu ei mai colonizară în părțile de sus ale râurilor Târnavă mare și Homorod alte cete număröase de Săcui. Alte colonii germane se așezară tot pe vremile acelea în diferite alte părți ale Ardealului. La a. 1210 în sfârșit, Ungurii ocupă și Țara Bârsei și Treiscaunele, așezând în Treiscaune și Cic tot Săcui, iar în Țara Bârsei cavaleri teutoni.

Aceste le constată și *dovedește* evident însuș Dr. Karácsonyi, în opurile sale „*A honfoglalás és Erdély*“ și „*A székelyek eredete...*“ Firește, vom face pururea deosebire între politicianul Karácsonyi și istoricul Karácsonyi. Această ocupare treptată a teritorului român i-a strâmtorat firește pe Români. Așa că anumite teritorii românești au ramas intacte mai ales numai în părțile ferite dinspre munți cum e țara Românilor dintre Olt și Carpați, Hini-doara, țara Hațegului, munții Apuseni, Maramurășul, districtul Chioarului, Năsăudului, Giurgeului. Iar o parte din ei au trecut în

¹⁾ Dr. Bunea, ibidem p. 124.

urma acestor goane și persecuții în Țara Românească. Tocmai când înaintau Ungurii spre părțile de răsărit și miazăzi ale Ardealului, așezând aci puternice colonii de Sași și Săcui, apar Români spre răsărit de Carpați și la Nordul Moldovei la hotarele Galiției pe la a. 1164. Ba, ca să-și răsbune asupra Ungurilor, vedem că bunăoară la a. 1166 se aliază sub Leo Vatzes cu Grecii contra Ungurilor, când Grecii năvălesc în Țara Ungurească din ținuturile despre Marea Neagră. Chiar și Tomaschek, aderent al teoriei lui Rössler, recunoaște, că Români aceștia sunt locuitori spre nord dela delta Dunării, deci nu din Balcani.

Norocul Românilor, cari nu scapă de Unguri nici chiar în Țara Românească — dovadă cuceririle lor în Cumania pe la a. 1227 și cuceririle lor prin Severin cam pe acelaș timp¹⁾ — au fost năvălirile Tătarilor în Țara Ungurească și Ardeal în a. 1241, cari au înlesnit, preste voia stăpânitorilor Unguri, înființarea principatelor române și au ușurat foarte mult și soarta Românilor de aci²⁾.

Din toate considerațiile acestea rezultă lămurit, că negarea locuirii Ardealului pe timpul venirii Ungurilor, și pe timpul ocupării lui prin dâșii e un basm, ca toate bazmele inventate de-o anumită școală ungurească. Țara nu eră părăsită și lipsită de locuitori, ci dimpotrivă locuită de-o populație veche, cum presupun toate diplomele regești alui Andrei II din anii 1222, 1223, 1224 și altele pe cari le citează prietinel Zenovie Pâclișan în nrii 1 și 8 a „Culturii Creștine“ a. 1912, când combate cu succes pe adversariul mai recent al continuității noastre în Ardeal, pe Dr. Karácsonyi. Tot distinsul nostru colaborator arată din C. Porphyrogenneta și o mulțime de alți autori în aceiași nri 1, 8 și mai în urmă în 17 al a. 1912, că nici un autor serios nu zice, că Ardealul eră pe timpul ocupării și și mai târziu în unele comitate, nelocuit și dovedește cum dl Karácsonyi răstălmăcește numai textele, cu bună sau rea credință nu discutăm. Ar fi de prisos să mai inzist asupra acestor lucruri odată dovedite. Cei ce se interesează de adevăr pot să citească acele articole cu mult fruct și mângâiere. De altcum, dl Karácsonyi, deși i-s'a dovedit greșeala spuselor absolut riscate, nu se cumintește, ci în nrii 1 și 2 din

¹⁾ Iorga, Geschichte des rum. Volkes, vol. I. 134 urm.

²⁾ Dr. Bunea, ibidem p. 140, 141.

„Erdélyi történelmi értesítő“ reeditează toate afirmațiile de mai înainte. Il privește lucrul acesta pe Dsa.

Dar mi-se pare, că dlui Eugen v. Szabó i-se va părea foarte ciudat și poate chiar ridicul, că cu acest lucru m'am ocupat așa de pe larg, pe când Dsa în articolul din „Ungarische Rundschau“ l-a amintit așazicând numai per transennam. Mărturisesc sincer, că am făcut-o din motivul pentru că oricărui român acest adevăr al continuității este cel mai scump, este patrimoniul cel mai sfânt ce l-a primit dela mării înaintași și nu este permis nimănui, nici chiar dlui Szabó să riște afirmația, că *e îndeobște cunoscut*, că noi am venit în Țara Ungurească după invasiunea Tatarilor, respective după respingerea domniei turcești. De altă parte, am făcut-o și din împrejurarea, că în lumina acestui fapt, care ne prezintă în această țară ca pe moșneni, băștinași, noi nu mai suntem și nu este iertat să fim un fel de parias, și astfel și înființarea episcopiei de Hajdudorogh ia numai decât altă înfățișare în fața judecății calme a posterității.

Despre restul afirmațiilor dlui E. Szabó altădată.

Dr. ALEXANDRU NICOLESCU.

Literatură religioasă.

O foaie din capitală publică, după un ziar din Berlin, unele date referitoare la răspândirea literaturii catolice din Germania în anul 1913. Vedem din acestea ce dezvoltare uriașă a luat la Nemți — acest popor serios și cult — literatura scrisă în spirit pronunțat creștin și catolic. Punându-se acolo mai mare preț ca la noi pe creșterea temeinică religioasă, publicul cetitor își știe face o selecțiune potrivită, când e vorba de lectura ce i-se îmbie, iar scriitorii catolici nu se sfiesc a-și accentua concepția de viață, *pozitivă*, chiar și în operele pur literare. Astfel romanele, volumele de nuvele, apoi cărțile de știință ș. a. sunt la ei în mare parte întrețesute de principiile sănătoase creștine, sunt cu alte cuvinte mici apologii, cari au o însemnată menire educativă. Dar să trecem la înseși datele publicate.

Romancieră *Handel-Mazetti* e foarte mult cetită. Cinci romane ale ei sunt tipărite cu 1913 în 123 mii de exemplare.

Cunoscutul scriitor *Paul Keller* a ajuns să-și vadă 166 ediții din 7 opere ale sale. Și să notăm, că sunt înșirate numai volumele cari au apărut baremi în a 10-a ediție — și de aici în sus — până la a 42-a. Deasemenea sunt mult gustați scriitorii catolici *Ferd. Brackel* (ed. 12—42), *M. Herbert* (ed. 40), *Hansjakob*, *Eichert*, *Weber* și alții. Cartea de apologie a episcopului *Keppler*: „Mehr Freude“, apărută acum câțiva ani, a ajuns deja ediția 78-a; e tradusă în mai multe limbi. Iar „*Abecedarul modern*“ al călugărului iezuit *Fr. Xav. Brors* are până acum 140 de mii exemplare! Mare trecere au și broșurile religioase a lui *Alban Stolz*, *Bihlmeier*, *Otto Cohaus*, apoi *Leo Schlegel* și *Hertling* („Augustin“).

Din aceste câteva date, prinse în fuga condeiului, încă ne putem face o idee despre vieța literară bogată din biserica catolică a Germanilor. Asămănând starea înfloritoare a literaturii religioase germane cu a noastră, trebuie să cădem pe gânduri, și sufletul ni-se umple de îngrijorare. La noi e așa de înțălenit ogorul, așa de nepregătit terenul pentru o literatură pronunțat creștină, încât nu ne vom miră, dacă chiar și scriitorii — dela cari am putea aștepta — nu se încumetă să desvoalte unele teme în spirit prea bisericesc! Iar teologii bisericii noastre nu cutează să scrie cărți de apologie, de știință teologică popularizată — de teama să nu rămână broșurile nedescifrate. Biblioteca „Unirii“ pornită anume cu scopul de-a îmbogăți literatura religioasă, a încetat — se pare — din lipsa de sprijin.

În timpul acesta însă, încep și la noi să se scrie și să se traducă mereu cărți, prin cari se atacă principiile fundamentale ale credinții creștine, se propagă curente, ce tind să răstoarne ordinea socială de azi, și se răspândesc așanumitele idei „avanzate“ ale veacului modern. Ori, nu e îngrijorător faptul, că o bibliotecă de popularizare ca „Lumen“ (din București) pornită nu de mult, a ajuns să tipărească deja peste 100 broșuri, parte originale (din scrierile lui Rădulescu-Motru, Dr. N. Leon ș. a.), parte traduse din autori ca Büchner, Voltaire, Rousseau, Max Nordau, Bebel, Renan, Zola, Nietzsche și Haeckel?! Și apoi astfel de broșuri se transportă în număr mare la toate librăriile noastre din Ardeal, în vremece puținele cărți ale autorilor noștri apologeti se găsesc foarte anevoie!

Cu ce răspundem la producția asta literară, noi, cari ne dăm bine seama de efectele dezastruoase a acelora? Mijlocul

cel mai potrivit ar fi crearea unei sistematice literaturi religioase și la noi, așa cum o au Germanii. Pentru așa ceva însă avem lipsă de capital și de un public cetitor. De a treia cerință — capitalul intelectual — nu ne putem plânge, căci biserica noastră se poate mândri cu un mănunchiu de bărbați cari au pregătiri frumoase și în aceeaș vreme știu mănul condeiului cu dibăcie. (Cele trei-patru societăți literare a teologilor noștri ar îmbogăți de altă parte consecvent literatura bisericească cu traduceri folositoare, așa cum se face în Seminarile din Apus.)

Publicul cetitor se poate forma înainte de toate prin o presă bisericească bine îngrijită, ai cărei muncitori cu peana să-și aibă răsplata cuvenită a ostanelilor lor aici, la presa noastră, și atunci vor lucra cu mai multă atragere acasă, dând aurul minții lor pentru beletristica bisericească și în felul acesta publicul cetitor ne va căuta cu drag și vom putea bate la ușa inimii lui și cu alte prilejuri. Cu o cale s'ar grupa la un loc toți scriitorii noștri, atât cei ce s'au retras, fiindcă munca cu condeiul nu le aduce nici o răsplată, cât și cei răseleși astăzi în atâtea părți.

Dar atât la organizarea unei puternice prese după lipsurile și trebuințele noastre, cât și la pornirea cu succes a unei întreprinderi bisericești-literare menite să sprijinească dezvoltarea literaturii religioase, atât de necesare în zilele noastre, se cer mijloace bănești. Și fiind vorba de aceste, chiar fără să vreau, îmi fuge gândul la o acțiune de acum trei ani, pornită și primită cu multă însuflețire fiindcă răsăriă din conștiința unei trebuințe adânc simțite, care însă, durere, s'a înfundat înainte de vreme. Și e pagubă! În vremile de azi, când un suflu dușmănos bisericii se resimte pretutindeni, când inteligența noastră începe să se îmbibe de idei „illuminate“ și să-și piardă credința, când poporul cade în brațele pocăitismului și azi-mâne a socialiștilor, iar preoții simt lipsa unei mai intense educații intelectuale, — astăzi mai ales avem lipsă de o literatură religioasă, o literatură scrisă în spirit curat creștin, de opere apologetice. Ceeace s'a făcut până acum la noi e de tot puțin. Amintind câteva cărți ale pâr. canonic Dr. V. Suci („Apologetica“, „Hipnotism și spiritism“, „Raportul dintre religie, știință și societate“), a pâr. Dr. N. Brânzeu („Chestii contemporane“), M. Teodorian, Aurel C. Popovici și Mocioni, mai că am și sfârșit lista scriitorilor cari au opere serioase cu

conținut religios-apologetic pentru laici. Traducători de atari opere am putea aminti doar pe p. Dr. Dăianu (din „Prohászka“), pe p. Falewski (din „Cathrein“) și Soc. „Innoc. Micu Clain“. Iar cărți de literatură creștinească-moralizatoare avem și mai puține. Vom aminti abia traducerile din foia, ori partea literară a „Unirii“ (unele au apărut în volum), apoi Bougaud: „Mama sf. Augustin“ și Wiseman: „Fabiola“ — traduse de „Salba“, și „Cartea durerii“ de Bougaud, tradusă de Nicolescu. — Aceasta ni-e toată producția literară în spirit pronunțat creștin, în vremece literatura demoralizatoare, ateistică, crește, se sporește neconținut.

Se pare, că între biserica noastră și între factorii de stat se vor crea totuși raporturi mai normale în vremile nouă; vom putea deci să ne îndreptăm privirile și să ne plasăm baremi acum energiile în direcțiunea indicată, punând bazele trebuincioase pentru crearea unei literaturi religioase și la noi.

„Sfântă Unire“, viie împărăția ta!

ZAHARIE POP.

Oare bună este mărturisirea făcută la preot catolic însă de rit divers de cel al penitentului?

Au fost unii cari au tras la îndoială validitatea ori liceitatea mărturisirilor făcute de credincioși de ritul latin la preoți de ritul oriental și de credincioși orientali la preoți latini. Ca motive aduceau, că preoții latini au jurisdicție numai peste credincioși latini, iar cei de rit oriental numai peste credincioși orientali; că mai mulți pontifici romani și diverse concilii ecumenice și provinciale au oprit cu cea mai mare rigoare schimbările de rit și așa ar fi oprită și mărturisirea la preoți de rit divers de cel al penitentului. De aici trăgeau urmarea, că afară de cazul de moarte, când oricare preot, amăsurat sfințelilor canoane, poate deslegă pe oricare credincios de orice rit ar fi el, niciodată altcândva nu este validă, ori cel puțin nu este permisă o astfel de mărturisire. Poate-se susține părerea aceasta ori nu? Răspundem categoric, că nu.

Înainte de toate însăș practica universală a credincioșilor din părțile acele unde se află și latini și orientali (când folosim însă cuvântul acesta, înțelegem mereu numai pe orientalii uniți cu Roma) de a se spovedi, cel puțin uneori, unii altora,

fără de a avea vre-o îndoială despre bunătatea spovedaniei, este o dovadă temeinică a aserțiunii noastre. Și lucrul acesta obvine la melhiți, la armeni, la caldei, la ruteni, la italo-greci și, binecă mai rar, și la noi românii. Or, este cu neputință, ca episcopii respectivilor credincioși să nu știe lucrul acesta și dacă s'ar putea cel puțin dubită despre valoarea acestor mărturisiri, este cu neputință să nu-l reproabe. Dar despre reprobarea aceasta astăzi nici urmă nu se mai află. Prin urmare mărturisirile aceste se fac cu consimțământul lor și astfel sunt valide și licite.

Că apoi cât de prudentă este purcederea această se vede de acolo, că într'un lucru atât de greu cum este mărturisirea, este bine să se dea o libertate cât mai mare credincioșilor. De câte ori, dintr'un motiv sau altul, un credincios nu cutează să-și mărturisească păcatele preotului său, iar preot de acelaș rit nu are la îndemână, ci numai de alt rit și așa el ar fi aproape silit să-și țină fărădelegile pe suflet (contrițiune perfectă nu toți își știu câștigă) pânăcând i-s'ar oferi ocazia să întâlnească un alt confesar de ritul său! De câte ori fiind în călătorie, ori petrecând într'un oraș, unde nu se află preot latin, ci numai preot catolic oriental, latinii ar trebui să stee nemărturișiți, dacă le-ar fi interzis să se spovedească la acesta și viceversa!

De altmintreni S. Scaun niciodată n'a oprit astfel de mărturisiri, ci dimpotrivă le-a încuviințat în mod expres. Așa mai decurând în bulla „Ea semper“ dată în Iunie 1907 pentru rutenii emigrați în statele unite din America la cap III art. XXV se spune: „Fideles rutheni, etiam in locis quibus adest presbyter rutheni ritus, apud sacerdotem latinum ab Ordinario loci approbatum peccata sua confiteri, et beneficium sacramentalis absolutionis valide et licite obtinere possunt. — Credincioșii ruteni, chiar și în locurile în cari se află preot rutar, pot să-și mărturisească păcatele la preot latin aprobat de Ordinarul locului (adecă preot nu numai sfințit ci și cu putere de a mărturisi, preot rânduie cum zicem noi) și pot primi în mod valid și licit binefacerea deslegării sacramentale“. Acelaș lucru se spune tocmai cu aceleași cuvinte într'un alt decret al Propagandei pentru Canada dat în 18 August 1913, unde se mai adauge: „E converso fideles latini peccata sua confiteri possunt apud sacerdotem ruthenum etc. — De altă parte cre-

dincioșii latini își pot mărturisii păcatele la preot ruten șcl.“

De altfel avem alte două decrete papale mai vechi, cari precizează cât se poate de bine chestia aceasta. Unul este din 5 Iunie 1626, celalalt din 2 Iunie 1835 al S. Congregațiunii de Propaganda Fide către arhiepiscopul grec-melhit din Alepo. Lăsăm să urmeze partea ce ne interesează: „Non si è fatta poi mai alcuna distinzione de rito (s'intende nel sacramento della confessione. Nota noastră), giacchè l'amministrazione di tal sacramento non porta seco alcun cambiamento di rito, chè anzi la stessa S. Sede, quante volte si è mosso alcun dubbio su tal particolare: ha dichiarato, che non devesi fare in tal genere alcuna limitazione. Quindi nel 1626. (5 di Giugno) vietò severamente ad alcuni vescovi latini d'impedire i loro sudditi di confessarsi dai sacerdoti ruteni e viceversa: eccole il decreto „Non debere latinus episcopos prohibere subditis suis, ne confessiones faciant cum sacerdotibus ruthenis unitis ab Ordinariis locorum approbatis: nec econtra episcopos ruthenos unitos subditos suos simili prohibitione ligare, ne confessarios latinus approbatos ad excipienda peccata sua adeant. Nam cum rutheni uniti sint vere catholici, ubi ritus diversitas non repugnat, discordias, dissidia inter eos excitantes vel nutrientes, introducere inconueniens et damnosum est. — Și apoi nu s'a făcut niciodată deosebire de rit, (se înțelege relativ la taina pocăinței. Nota noastră), fiindcă *administrarea unui atare sacrament nu aduce cu sine nici o schimbare de rit*, ba chiar însuș S. Scaun de câteori s'a ridicat vre-o dubietate asupra unei atari particularități: a declarat, că în lucrul acesta nu are să se facă nici o limitare. De aceea în 1626 (5 Iunie) oprî cu asprime pe unii episcopi latini de a-și împedea supușii să se spovedească la preoți ruteni și întors: iată-vă decretul „Episcopii latini nu trebuie să-și oprească supușii, de a-și face mărturisirile la preoți ruteni uniți aprobați de Ordinarii locurilor: și din contră, nici episcopii ruteni uniți nu trebuie să lege pe supușii săi cu o asemenea opreliște, de a nu se duce la confesari latini aprobați să li-se asculte păcatele. Pentrucă, fiind rutenii uniți cu adevărat catolici, este un lucru ce nu se cade și dăunător de a introduce neînțelegeri, excitând și nutrind între ei rupturi, unde nu se împotrivește deosebirea de rit.“

Din decretulele aceste reiesă limpede, 1) că taina pocăinței se poate primi ori unde, în orice țară de pe pământ, dela

oricare preot catolic rânduitor, fie el de orice rit. Scaunul Apostolic spune expres, că *niciodată* diversitatea riturilor nu s'a luat în considerare la sacramentul acesta. Prin urmare avem de a face cu o lege generală a întregii biserici și a tuturor diecezelor; 2) episcopii nici unui rit n'au să-și oprească credințioșii dela astfel de mărturisiri; 3) episcopii de un rit nu sunt obligați să facă convențiuni cu episcopi de alt rit, ca ei ori aceștia să permită atari spovedanii, ori să dea jurisdicție specială preoților pentru ascultarea lor. De se fac astfel de convențiuni (cum s'a făcut între Metrop. Vancea și episcopul transilvan Fogarasi) se pot face din alte motive, nu pentru că ar fi necesare; 4) se pot face spovedanii nu numai între orientali și latini, ci și între diversele rituri orientale: între ambroziani, armeni, bulgari, caldei, coști, greci, italo-greci, latino-slavi, malabari, maroniți, melhiți, mozarabi, români și ruteni, deoarece diversitatea de rit nu se consideră *niciodată* la taina aceasta; 5) mărturisirile aceste sunt absolut iertate nu numai în caz de lipsă, nu numai în ceasul morții, nu numai la paști, ci *oricând*, fiind legea de tot generală și neadmițând nici o restrângere nici cu privire la loc, nici cu privire la timp ori la alte împrejurări; 6) și clericii simpli, preoții, de orice rang sau demnitate, episcopii, mitropoliții, patriarhi, cardinalii, cu atât mai vârtos papii însiși se pot spovedi la oricare confesar de orice rit, pentru că legea nu deosebește între mireni și clerici, așadară *ubi lex non distinguit, neque nos distinguere debemus*; 7) se pot face mărturisiri de aceste chiar și când ar fi comoadă spovedania și la preot de rit propriu; chiar și când ar fi doi preoți în acelaș loc, de rit străin unul, de rit propriu altul; chiar și dacă s'ar trece în dieceză străină. Aici ne vin bine cuvintele următoare din decretul S. C. d. P. F. din 2 Iun. 1835¹⁾: „La S. Sede ha ritenuto sempre la massima, che non si deve vincolare in alcun modo la libertà dei cristiani in un punto così delicato, quale è la sacramentale confessione, ed ha voluto sempre che fosse lecito a ciascuno di manifestare le sue colpe a quello tra i sacri ministri approvati, che gli fosse più a grado. Non ha egualmente mai proibito ad un confessore approvato di ascoltare nella propria chiesa le confessioni di qualunque siasi cattolico, che si presentasse al sacro tribunale. Così non è proibito ai cristiani di

¹⁾ Vezi și Decr. 1907 și 1913 citate la pag. 110.

una diocesi passare in un'altra per ivi confessarsi. — S. Scaun a avut totdeauna de maximă, că nu trebuie legată în nici un chip libertatea creștinilor într'un punct atât de delicat, cum este mărturisirea sacramentală, și a voit totdeauna ca oricui să-i fie iertat să-și descopere păcatele aceluia dintre preoții aprobați, de care îi convine mai bine. De asemeni niciodată n'a oprit pe vre-un confesar aprobat să asculte în biserica proprie mărturisirile oricărui catolic, care s'ar înfățișa la sacrul tribunal. Așa nu e oprit creștinilor unei dieceze a trece într'alta spre a se mărturisi aici“.

Se ivește acum întrebarea, că oare jurisdicția ce o exercează în mărturisirile aceste un confesar de un rit asupra credincioșilor de alt rit, de unde și-o primește el? Ea a) poate proveni ori dela episcopul propriu al confesarului, care singur are jurisdicție peste dieceza sa și astfel el singur o poate da peste oricare catolic de orice rit, care în mărturisire se supune unui for judecătoresc spiritual din dieceza lui; b) poate proveni dela episcopul penitentului, care singur are jurisdicție asupra supușilor săi; c) poate proveni dela papa, care are jurisdicție peste toate diecezele și peste toți credincioșii și care aprobă mărturisirile aceste. Dintre aceste trei eventualități cea mai probabilă este a doua, că adeca episcopul penitentului în mod tacit concede jurisdicție asupra penitenților săi. Aceasta concordă mai bine cu principiile juridice, deoarece α) papa nu se amestecă în afacerile imediate ale diverselor dieceze, când nu este de lipsă; β) penitenții respectivi sunt încredințați episcopilor săi proprii în toate cele ce se referesc la viața lor sufletească și astfel acestia au să se îngrijească de ei și în lucrurile de mărturisire, iar nu episcopii diecezelor străine și așa ei dau jurisdicție preoților străini, ca să le spovedească credincioșii, având învoirea tacită a episcopilor preoților respectivi.

De altminteră chestia este numai teoretică; în practică știm sigur, că oricare confesar aprobat poate ascultă în locul unde este aprobat, pe oricare catolic, care i-s'ar prezentă să se spovedească.

Notăm, că legea aceasta universală a bisericii nu se referă și la călugărițe. Aceste nu pot fi mărturisite, decât de confesari aprobați anume pentru ele de episcopul lor propriu. În Decr. S. Congr. de Propaganda Fide din 11 Dec. 1838 la întrebarea 9 „Utrum absque speciali consensu Ordinariorum

orientalium missionarii latini possint excipere confessiones monialium. — Oare fără consimțământul special al Ordinariilor orientali misionarii latini pot să asculte mărturisirile călugărițelor“, s'a răspuns: „Ad 9. Negative, et servetur Const. Gregorii XV. *Inscrutabili* — La 9. Negativ, și să se țină Const. lui Gregorie XV. *Inscrutabili*“. În constituția aceasta (din 5 Februarie 1522) se spune, că nici un fel de confesar, fără de aprobarea episcopului diecezan, nu poate spovedi pe călugărițe¹⁾.

Se naște acum o altă întrebare destul de importantă și anume, oare preoții de rit divers de cel al penitentului pot să-i deslege de *păcatele rezervate* de episcopii acestora. La prima privire s'ar părea, că da, deoarece credincioșii unui rit când se spovedesc la confesari de alt rit, s'ar putea considera de (cei numiți în dreptul canonic și în teologia morală) *peregrini*. Iar pe peregrini îi pot deslega confesarii de cazurile rezervate în diecezele lor, afară de atunci când vin anume, ca să poată scăpa de rezervare, ori cum se zice „in fraudem reservationis²⁾“. Dar totuș trebuie să răspundem că nu. Mai întâiu penitenții acestia nu sunt numai peregrini, ci și peregrini de alt rit. Ei vin dintr'o dieceză și sunt supuși unui episcop străin, dar ei sunt totodată și supuși unei discipline diverse, iar considerând diversul mod de purcedere în afacerile disciplinare la deosebitele rituri, se pare a fi lucru foarte convenient, ca preoții, supuși și dedați cu o disciplină străină, să nu se amestece în una dintre cele mai gingașe chestii disciplinare, cum este rezervarea cazurilor. De altcum avem dovezi pozitive, că biserica nu permite lucrul acesta. Și anume:

1. Decretul 11 Dec. 1838 citat mai sus are la 10: „Utrum missionarii latini possint absolvere orientales a casibus quos sibi reservavere orientales Ordinarii, absque speciali consensu eorumdem Ordinariorum orientalium. — Oare misionarii latini pot să deslege pe orientali de cazurile pe cari și le-au rezertat și-e-și Ordinarii orientali, fără de consimțământul special al acelorași Ordinari orientali,“ răspunde „Ad 10. Negative. — La 10 Negativ.“

2. Decretul amintit pentru Canada (18 Aug. 1913) la cap. III. art. 28 zice: „... Presbyteri vero rutheni absolvere non po-

¹⁾ Cf. Collectanea S. Congregationis de Propaganda Fide, Romae 1907, vol. I. pag. 501 la decretul 879, an. c. 1838 în nota (3).

²⁾ Cf. Clem. X. C. Superna 21 Iunie 1670; S. Poen. 21 Nov. 1873; D'Annib. 1° v., 346; Bucceroni 2° v., 797.

terunt fideles latini ritus a censuris et a casibus reservatis in dioecesi latina in qua sacrum ministerium exercent, absque venia Ordinarii latini. Vicissim idem dicatur de presbyteris latinis quoad censuras et reservationes statutas ab Episcopo rutheno. — ...Însă preoții ruteni nu pot să deslege fără de permisiunea Ordinarelui latin pe credincioșii de ritul latin de cenzurile și de cazurile rezervate în dieceza latină — în care deprind slujba sacră. Tot așa să se zică de preoții latini relativ la cenzurile și rezervările stabilite de Episcopul rutean.“

3. În renumita Encicloică alui Leo XIII. „*Orientalium dignitas*“ 30 Nov. 1894, în mod general și vorbind de toți orientalii se află la p. VI: „Presbyteris tum latinis tum orientalibus, neque in suis, neque in alieni ritus ecclesiis, fas est quemquam absolvere a casibus qui suis cuiusque Ordinariis sint reservati, nisi facultate, ab eisdem permessa: qua in re quodvis privilegium, vel speciali mentione dignum, prorsus revocamus. — Nu le este iertat nici preoților latini nici celor orientali, nici în bisericile proprii, nici în cele de rit străin să deslege pe nimeni de cazurile rezervate de oricare episcop de-al lor, decât cu îngăduință dată de ei: în care lucru revocăm cu totul orice privilej și dacă el ar fi vrednic de o amintire specială“.

Dar oare atunci când mărturisim credincioșii de rit divers de al nostru de ce ritual trebuie să ne folosim, de al credincioșilor sau de al nostru? De sine înțeles, că de al nostru, de nu cumva ar există undeva vre-o specială opreliște. Așa Benedict al XIV. în const. 26 Maiu 1742 „*Etsi pastoralis*“ prescrie, ca preoții italo-greci (§. 5 p. V) atunci când deslegă în caz de lipsă pe latini „să se folosească de forma deslegării prescrisă în conciliul general florentin, iar după aceea, dacă ar voi, zică și rugăciunea aceea deprecativă, pe care singură s'au îndatinat să o zică de formă a unei astfel de deslegări“. De alteori totdeauna fiecare preot în formula deslegării se va folosi de limba liturgică proprie a sa, de ritualul său etc. În chestia aceasta încă avem o deciziune romană și anume a S. Congr. a Sf. Oficiu 6 Sept. 1865: „*Sacerdotes confessarios orientales in excipiendis sacramentalibus confessionibus fidelium latini ritus uti debere forma et lingua proprii adprobati ritus, nisi aliter ab Apostolica Sede indultum vel decretum fuerit.* — Preoții mărturisitori orientali în ascultarea mărturisirilor sacramentale ale credincioșilor de ritul latin trebuie să

se folosească de forma și limba ritului său propriu aprobat, de nu cumva s'ar fi permis s'au decretat altmintrelea din partea Scaunului Apostolic.“

Dr. IOAN COLTOR.

Apostolatul euharistic.

— Serisoare. —

Scumpul meu prietin, mă intriguează foarte mult un puternic îndemn intern de a reveni la forma veche, în care turnam tot ce știam și credeam, că putea fi folositor pentru alimentarea convingerilor tale religioase, pentru potențarea curajului și întărirea statorniciei tale în lupta bună, dar foarte grea, în care te afli. În forma aceasta epistolară se poate pune — cred eu — mai multă intimitate și mai bogate și mai ferbinți dorințe de bine, se pot spune și cele mai crude și mai dureroase adevăruri fără supărare, ales se pot spune păcate și scăderi, cari nu sunt răni în sufletul tău, ci în viața vre-unui cunoscut de al nostru, de a cărui inimă mai ușor te poți apropia tu, ca mine, ca să-i clarifici situația, în care e, și să-l îndemni și să-l rogi, să se întoarcă de grabă pentru binele sufletului său și pentru fericirea poporului încredințat păstoririi sale.

Iată, iubite, motivul, pentru care mă îndrept iar către tine, începând cu o chestiune foarte importantă, care preocupă astăzi multe minți și multe inimi doritoare de bine și de mai bine, *cu chestiunea apropierii cât mai dese de euharisticul Hristos*, spre a-L adora, a-I mulțumi, a-I cere iertare de păcate și de pedepse, a-I cere daruri, ajutoare și sfaturi, de cari avem trebuință pentru binele sufletului și al trupului și spre a ne vindeca, a ne bucura, a ne întări, și a ne lumina, nutrindu-ne cu preascumpul Lui Trup și Sânge și conversând cu El în sf. Euharistie, cu El Părintele și Prietinel nostru preaiubit.

Faptul, că tot mai mult se accentuează și se recunoaște necesitatea unei vieți creștinești mai puternice, mai ales la preoți, e foarte îmbucurător. Aceasta îndreptățește pe mulți, să prognosticeze cea mai frumoasă epocă pentru Biserica noastră, în care preoții, tot mai înțelegători ai sublimei lor misiuni, tot mai devotați cauzei sfinte, ce o reprezintă, tot mai zeloși în împlinirea cu conștiințositate a datorințelor, tot mai curați în moravuri și mai bogați în virtuți, — vor fi în toate parohiile

noastre modeste adevărată lumină și curată sare spirituală pentru păstoriții lor.

Vieața agitată, nervoasă și foarte complicată a zilelor noastre invită, îndeamnă și chiar constrânge și pe fiii neamului și ai Bisericii noastre să iese din comuna lor, din țara lor, dintre rudeniile și cunoștii lor și să se intereseze din ziare și din cărți de ideile, cari sunt la suprafață; iar faptul acesta, care influențează și pe cei rămași acasă, ne silește pe noi preoții să aflăm nouă căi și să câștigăm mijloace nouă pentru salvarea celor încredințați conducerii noastre. Suntem necesitați, să destupăm largi fântânile dătătoare de viață, de putere, de în-suflețire și de curaj, unde să ne adăpăm noi mai întâiu, apoi, convingându-ne cât e de bun Domnul, să povățuim la acelea și poporul. Ținta principală trebuie să ne fie îndreptarea inimilor și a pașilor spre euharisticul Hristos prin participarea la exercițiile spirituale, prin cooperarea la misiunile sacre poporale și prin primirea în cadrele pastorației cu ajutorul reuniunilor, și a elementului laic. Acest element în familie, în comună, pe stradă, la lucru, cu prilejul distracțiunilor oneste și al alegerilor legale va fi sprijinitorul preotului în câmpul de muncă, ce e dator să-l cultive, cu dragoste și cu diligență, fiecare servitor al altarului.

Sunt unii oameni unilaterali, cari, neînțelegând spiritul vremii, mai susțin încă părerea greșită, că preoții cari lucrează, și mai intensiv și mai extensiv, cu mijloacele arătate, ar cultivă în popor numai sentimente pie și spiritul rugăciunii. Și nu este așa..., fiindcă iubirea și practica virtuții și încunjurarea păcatului sunt nu numai preludiile, ci baza de granit a unei vieți economice și culturale, care poate fericî, oferind indivizilor, familiei și societății cele mai bune și mai avantajoase condițiuni pentru un progres sigur și vîguros. Ascultă, ce zicea despre sf. Euharistic repauzatul pontifice de glorioasă amintire Leo XIII., care atât de perfect a cunoscut relele sociale și cu pricepere rară a știut să prescrie medicamentele potrivite pentru sanarea acelora: „Hristos s'a lăsat pe sine în Sacramentul divin pentru vieața lumii; prin aceasta a voit să împrăstie în lume nouă vieață, care vieață nouă să ajungă în toate arterele familiei și ale societății. Focularul trupului societății e familia. Dacă vatra aceasta se strică, atunci se descompune întreagă societatea. Unde să căutăm leac, care să întărească și să susțină acest prețios focalar, dacă nu în sf. Euharistic, în Pânea

cea vie și dătătoare de viață, care s'a dat pentru viața lumii? Jertfa e măsurătorul fiecărui cult religios, creștinii nu cunosc altă jertfă decât sf. Euharistie. Sf. liturghie e lucrarea cea mai înaltă și mai sublimă din lume; aceasta e izvorul întregii vieți supranaturale, ce curge în Biserică și e mântuirea lumii. Din motivul acesta și familiile trebuie să convină la treptele altarului, ca unite cu Mielul nevinovat să inchine lui Dumnezeu toate bucuriile și durerile vieții lor familiare“.

Creștinii în veacurile prime erau credincioși ca servitori, condescendenți ca stăpâni, drepti ca dregători, exemplari ca soți de căsătorie, înțelepți ca părinți, ascultători ca prunci, și neînfricați ca ostași, diligenți și cruțători ca muncitori, jertfitori pentru binele public și adevărați eroi ca mărturisitori ai credinții, rămânând greul grec, romanul roman ș. a. m. Și oare ce o constituit epoca de aur în Biserică? . . . Alte dogme, alte principii morale? Nu, ci cuminecarea deasă, în cele mai multe cazuri zilnică. Despre aceasta ne asigură Faptele Apostolilor (2, 42—46), Canoanele Apostolilor (c. 10) și scrierile sfinților Părinți (sf. Iustin Mart., Apol. II.; sf. Vasile Marele, Ep. ad caesaream Patriciam ș. a.). Ei s'au năzuit să cunoască adevărurile de credință și de morală, nu pentru ca să le știe, ci pentru ca să trăiască după acelea. Viața eroică le-a dat-o, le-a susținut-o și le-a dezvoltat-o cuvântul lui Dumnezeu și Trupul preascump alui Hristos. Acesta le-a imprumutat puterea și iubirea adevărată, carea numai așa ne unește și produce comuniunea sfinților în viața aceasta de durere și suspin, dacă în membrii Bisericii luptătoare curge prețiosul Sânge al Domnului Hristos.

Frate dragă, avem mare trebuință pentru câștigarea biruinței de *putere* și de *bucurii*. Să le căutăm acolo, unde sunt și unde ni-se dau. Să povățuim credincioșii la altarul Domnului cu prudență, cu răbdare multă, cu statornicie și cu mai multă dragoste. Bunul Dumnezeu ne va ajuta, să creștem o generație iubitoare de Hristos, în a cărei credințe se vor zdrobi toate ispitele iadului și ale oamenilor, cari „ne urăsc și ne fac strâmbătate“.

De două mii de ani creștinii totdeauna s'au apropiat mai des, ori mai rar de euharisticul Hristos și se poate dovedi lămurit, că cu cât s'au apropiat mai des, cu atât mai fericiți au fost. Se poate vedea și astăzi, că cu cât credincioșii unei parohii sunt mai conștii despre prezența reală a Domnului Hristos

în sf. Euharistie și cu cât se apropie mai des, ca să-L adoare și să se hrănească cu Pânea cea cerească, cu atât sunt mai bune și mai mulțumitoare raporturile lor sociale, culturale și economice.

În timpul mai nou Dumnezeu în nemărginita lui înțelepciune și nemăsurata milă a dispus, ca pe ranele afunde, cauzate de spiritul distructiv al lumii, să se aplice, în o măsură de mult uitată, cea mai eficace și mai curată medicină: sf. Euharistie. În toate statele preoții de mir și religioșii, bărbații și femeile și chiar și pruncii se organizează în diferite asociații pentru preamărirea euharisticului Hristos, pentru mântuirea sufletelor și pentru o mai bună viață temporală.

Știu bine, că te interesezi cu multă dragoste de astfel de chestiuni, dar ai și multe griji, năcazuri și ocupațiuni, cari te împiedecă a-le da o atențiune mai durabilă. Inima ta se bucură foarte mult, dacă lucrurile ți-se prezintă mai adunate. Din motivul acesta vreau să-ți fac o plăcere îngerească, oferindu-ți o mică icoană asupra mișcării mai vii, din timpul mai nou, pentru cultul euharistic. Încep cu *apostolul sf. Euharistii: Petru Iulian Eymard*.

Venerabilul Eymard s'a născut la 4 Februarie 1811, în comuna La Mure-d'Isère, dieceza de Grenoble din Franca. Tatăl lui a fost un modest industriaș, având o mașină primitivă de oleu; mama o femeie pie, cu sentimente religioase foarte adânci. Aceasta zilnic se furișă în biserică, ca să viziteze și pe timp scurt preasfântul Sacrament și ducea și pe fiul ei, Petru Iulian, ca să primească și el binecuvântare cerească. Deja în etate de 5 ani a dorit să fie împărtășit cu sf. Euharistie. — Cât fac și pot face mamele bune! Mai deaproape am petrecut în casa unui alt prietin bun și am rămas adânc impresionat de serioșitatea unui îngeraș de copil de 3 ani, care frumos și limpede a rostit „Tatăl nostru“ și „Născătoare de Dumnezeu“, ajutat ici colo de dascălul lui înțelept: de cucernica lui mamă. De ar înțelege fiecare mamă interesele fiilor lor cel puțin pe jumătate, cum le-a priceput mama venerabilului Eymard! Atunci nu ne-am întâlni cu atâta băieți de școală și, trebuie s'o spun, uneori chiar și cu de aceia, a căror mamă e preoteasă, cari nu știu nici o rugăciune.

Micul Eymard din frageda copilărie a fost atras spre statul sacerdotal. Din cauza miseriei, a decedării mamei sale (1827), apoi a tatălui său (1831) a urmat studiile numai cu întrerumperi mari și ca privatist. Cu ajutorul Maicii Domnului,

în anul 1831 a trecut examenul din filosofie și tot atunci a avut marea bucurie de a fi primit în seminarul teologic din Grenoble. Aici a făcut escelente progrese în studii și virtute. În 20 Iuliu 1834 a fost hirotonit întru preot și trimis, spre marea lui mângâiere, să facă slujbă sfântă în parohia Chatte. După 3 ani de exemplară pastorație, a fost numit paroh în Monteynard, unde s'a făcut tuturor toate.

În timpul îngrijirii sufletelor, ca paroh, s'a dezvoltat și s'a copt în inima lui mare și ferbinte de iubirea lui Dumnezeu dorul de a intra în ordul religios marianist (sf. Maria), voind în întreaga lui viață, să ajungă „per Mariam ad Iesum“. Obținând îngăduință dela episcop, a părăsit parohia între lacrimile de durere a tuturor fiilor lui sufletești și a intrat în mănăstire, unde în curând a ajuns magistrul novitiilor, iar în 1851 egumenul mănăstirii din Seynesur-Mer. Când a ajuns el conducătorul acestei mănăstiri, stările de acolo erau foarte rele. Prezența lui însă a alungat în grabă norii grei, cari amenințau locașul sfânt și a curățit atmosfera nesănătoasă, ce s'a fost înstăpânit între zidurile mănăstirii. În 3 ani, acel loc de închinare s'a ridicat la un grad de progres și înflorire, ce n'a fost cunoscut nici când, înainte, în anele lui.

Preacurata Fecioară, în a cărei ord eră venerabilul Ey-mard, zilnic îl atrăgea tot mai mult și tot mai puternic spre Fiul ei. Pe urmă, cedând îndemnurilor interne, s'a hotărît să înființeze congregația, a cărei membrii să aibă ca țintă principală *adorarea preasfântului Sacrament euharistic*. În luna Maiu 1853 si-a descoperit Părintelui Mayet tainele inimii sale în chipul următor:

»Înainte mă îndatinam, să mă rog așa: Doamne, întru Tine vreau să trăesc și pentru Tine vreau să mor, iar acum mă rog așa: Vreau să trăesc pentru Tine și nu vreau să mor, ci doresc să fac lucruri mari pentru bunul Dumnezeu și încă din motivele acestea: Doamne, Tu ai zis, că ai ales cele neputincioase, cele de batjocură ale lumii și celea ce nu sunt. În mine sunt toate condițiunile acestea! Infirma; eu sunt foarte neputincios și aproape tot morbos. Contemptibilia; acestea încă mi-se potrivesc în mare măsură: sunt fiul unui proprietar de moară de oleu și aceasta e o ocupațiune așa de uricioasă, că nici servitor nu aflam, și veșmintele noastre erau numai pete mari de oleu. Eu nu dispun de mari facultăți intelectuale, studii sistematice n'am terminat, am alergat numai prin clase; așa dară mă număr și între acelea, quae non sunt. Fă așadară lucruri mari prin mine, Doamne! Poate că e o mare cutezanță, să-Ți grăesc așa? Nu cred, pentrucă știu bine, că a face lucruri mari pentru Dumnezeu numai atâta însemnează cât a-i împlini voia lui preasfântă. Dacă aceasta n'o facem, nu facem nimic«.

Provincialului, P. Colin, i-a descoperit planul lui grandios în lunile prime ale anului 1854. În Iunie aceluși an, P. Jandel a comunicat afacerea Papei Piu IX, care s'a bucurat foarte mult. În 11 Martie 1855, Ven. Eymard scria prietinelui său, P. Mayet, că 12 inși sunt hotărâți să între în ordul contemplat de el. În August 1855 P. Touche a prezentat Pontificalui cererea Părintelui Eymard împreună cu proiectul statutelor congregației, pentru a cărei înființare lucră și se rugă acesta. Pontificele zise atunci:

»Sunt convins, că planul acesta e dela Dumnezeu. Biserica are trebuință de aceasta. Trebuie să mișcăm toate pietrele, ca sf. Euharistia să i-se deie adorațiune omagială. În scopul acesta preotul marist (Eymard) să conferească cu principalul lui și cu episcopul diecezan.«

P. Eymard a părăsit congregația Mariștilor (1856) și a început o propagandă extinsă pentru înființarea congregației Preasfântului Sacrament. Deja în 1851 conducea în Toulon o asociație de 24 persoane, cari se părăndau, una de una, ziua noaptea, la adorarea euharisticului Hristos. Cel dintâiu institut al operei sale a fost în Paris, cu aprobare arhiepiscopescă. Mângâiat de acest rezultat, în 1857, scria în o epistolă următoarele:

»Bunul Dumnezeu ne-a împărțit de grații extraordinare: El însuș a făcut totul; și ce e mai de mirat, El a întrebuințat spre scopul acesta pe acela, care e mijlocul cel din urmă, cel mai imperfect și cel mai rău. La ceialalți călugări e tocmai contrarul; în fruntea acestora sunt bărbați, cari se disting cel puțin prin virtuțile lor. La noi Isus Hristos e totul, omul nimic. Dacă aici ar avea omul un rol deosebit, pe Învățătorul nu l-ar lua în considerare.«

În Decembrie 1858, Eymard a mers în Roma, unde i-au recomandat, să comunice afacerea cu pontificele mai întâiu prin alții. La ce a răspuns cu toată încrederea:

»Eu nu viu în cauza mea proprie, ci în a Domnului meu; dela El atâră, ca să lumineze pe lociitorul său.«

Papa Piu IX l-a primit foarte afabil și la 14 zile după audiență Eymard a primit breva pontificală. — În 1858 mai multe femei cucernice din Toulon au mers în Paris, cari, cu ajutorul Venerabilului Eymard, au pus bază congregației femeilor adorătoare a Preasfântului Sacrament, depunând votul în 1859. La cererea episcopilor din Marseille și Arras a înființat mănăstiri în cetățile numite. În 1860 Eymard a predicat în Tours, Marseille, în 1861 în Beauvais, în 1862 în Marseille, Grenoble și Tarare. A ținut exerciții spirituale în mai multe mănăstiri, a pregătit pe prunci la prima comuniune. A înființat mănăstirea din Angers. A purtat o corespondență foarte extinsă. În toate lucrările lui a propovăduit pe euharisticul

Hristos. A împlinit lucruri mari, pe lângă *toată miseria*, cu care a luptat totdeauna.

Păr. Eymard, înființând a treia mănăstire, a dorit să obțină ultima confirmare a ordului său. A corespuns și îndreptat constituția ordului și în 1863 a călătorit la Roma, unde a luat breva ultimă pentru recunoașterea și confirmarea congregației preasfântului Sacrament. Intorcându-se din Roma a vizitat casele ordului și pe novici. În 1864 călugărițele din casa ordului din Paris au făcut votul solemn. În 1866 a înființat o mănăstire în Brusela și alta în St-Maurice.

Păr. Eymard a suferit foarte mult în morb. Deosebit l-au torturat durerile neuralgice. El se bucură însă și continuă apostolia, servind lui Dumnezeu și luptându-se. În suferință și în toiul luptelor pururea era vesel. La el alergau cu desăvârșită încredere și cu sinceră iubire preoți, călugări oficeri, oameni de rând, ostași și servitori. Pe nimenia nu-l primea rece, neprietinește și cu fața severă, ci cu afabilitate sfântă. Toți se depărtau dela el mângăiați și fericiți, că au putut stă de vorbă cu un bărbat sfânt.

În 17 Iulie 1868, la sfatul medicilor, a părăsit Parisul și, trecând prin Vichy, unde a dat ultima binecuvântare sorei Margareta, carea l-a ajutat mult la înființarea congregației sorerilor preasfântului Sacrament, și prin Grenoble, în 21 Iulie a ajuns în locul lui natal (La Mure). Aici, în casa sorei lui mai mari, pe lângă alte multe dureri a fost atăcat și de paraliză, în față. 9 zile a suferit toate cu bucurie, dând binecuvântare mulțimii, care alergă din toate părțile să-l vadă. În 1 August, 1868 a repausat în Domnul. A fost înmormântat în La Mure. În 1877 cadavrul lui, rămas întreg, a fost ridicat de aici și transportat în biserica casei-matre a congregației din Paris.

Astfel a lucrat și a murit în faima de om sfânt apostolul sf. Euharistie: Petru Iulian Eymard.

Operele mai însemnate ale apostolatului euharistic al acestui bărbat, rar ca virtute și activitate, sunt următoarele:

Ordul călugăresc pentru bărbați și femei numit al preasfântului Sacrament, Confraternitatea preoților adoratori, Liga euharistică a credincioșilor, Garda de onoare euharistică și Săptămânile euharistice.

Confraternitatea euharistică a preoților înființată de P. Eymard și aprobată mai târziu (1887) de pontificele Leo XIII azi cuprinde în sânul ei mai mult ca 120,000 preoți de pe întreg pământul și are scopul următor:

1. Preoții plini de iubirea Domnului nostru Isus Hristos, să dorească a-L vizita și a-L adora în preasfântul Sacrament, invitându-se toți preoții, să vină mai des la euharisticul Hristos și să trăiască din acest Sacrament al vieții, în care se află principiul, grația și scopul sacerdotului catolic.

2. Toți preoții uniți cu legătura iubirii împrumutate, trăind în același spirit, să-și ofere ajutor împrumutat prin exemplele credinței și ale iubirii față de euharisticul Hristos și să fie părtași la rugăciunile, meritele și lucrările bune ale miilor de frați, cari, de pe tot rotogolul pământului, își au numele scrise în această Asociație pie.

3. Membrii Asociației au să se facă adoratori cu spiritul și adevărul și apostolii mării sf. Euharistii, lucrând stăruitor, ca credința și devoțiunea credincioșilor față de preasfântul Sacrament să se înmulțească și să se sfințească popoarele prin nenumăratele daruri, cari emanează din sf. Euharistie, ca din fântâna tuturor darurilor și a virtuților.

4. Membrii au să ceară zile mai bune pentru Biserica lui Dumnezeu, ajutată și unită prin puteri supranaturale cu preaputernica rugăciune a nenumăraților preoți, cari prosternuți la picioarele Domnului sacramental să imploare venirea împărăției aceluia în ei înșiși și în întreagă lumea.

Condițiunile primirii unui preot în Asociație sunt următoarele:

1. Inscrierea numelui și a conumelui în catalogul Asociației.

2. În fiecare săptămână o oră întreagă să adoare în biserică pe euharisticul Hristos. Ziua și ora se statorosește după placul ficcării.

3. La finea unei luni (cel mult după două luni) trebuie să trimită libelul despre adorare la sediul confraternității.

4. Odată în an are să celebreze sf. Liturghie pentru frații repauzați ai Asociației.

Membrii Asociației pot să obțină următoarele indulgențe:

1. Indulgențe plene zilnice de câte ori în zi petrec frații o oră în adorațiune la picioarele preasfântului Sacrament.

2. Indulgențe plene în ziua înscrierii de membru.

3. Indulgențe plene în articolul morții, dacă invoacă numele cel sfânt al lui Isus cu inimă înfrântă.

Iubite, termin acum. În altă scrisoare voi continua. Până atunci, în orele tale libere meditează și asupra importanței *apostolatului euharistic* și te hotărăște a intra și tu în ceata încă mică a preoților gr.-cat. români, cari și-au exprimat dorința de a se inscrie membrii în Asociația preoților adoratori, numărul cărora a trecut peste 120,000.

Doamne, vină împărăția ta!... Cu aceasta va veni la noi tot binele.

devotatul prietin
SENIOR.

INSEMNAȚII.

Ernst Haeckel. Teoria evoluțiunii speciilor de vre-o patruzeci de ani încoace ocupă mereu mințile învățaților apuseni. Adusă până la ultima ei limită: originea omului, a încercat să răstoarne doctrina tradițională despre formarea primilor oameni, ajungând să construească o serie întreagă de închi-

puite figuri atavice, cari ar fi părinții prea desconziderați ai neamului omenesc. Intunecul milioanelor presupuse de ani, cari s'ar fi perândat înainte de ivirea primului *homo sapiens* au fost foarte prielnice acestei teorii, lipsa de multeori totală a dovezilor paleologice, cataclismele cari au sguudit în diverse perioade pământul, puținătatea și nesiguranța cercetărilor geologice de azi, toate erau folosite împotriva reacționarilor, cari mai aveau slăbiciunea să mai creadă. Inșă nici Darwin, nici tovarășii lui, n'au avut curajul să falsifice pe de-a'ntregul materialul dejă existent al actualelor scrutări științifice, deși au uzuat ignoranța ultimelor rezultate în favorul teoriei lor. Lucrul acesta a rămas să-l facă un alt om mai norocos și acesta este vestitul Ernst Haeckel, căruia îi sărbătoresc a 80 aniversare a nașterii sale (16 Februarie).

Ajuns la un renume, cândva invidiabil, prin teoriile sale biologice, copiind pe Darwin, unde eră lipsă, întregindu-l unde i-se părea prea lax în judecată, el se poate fălă, că ni-a desvălăit accl căutat arbore genealogic omenesc, după care săpau învățații prin Neanderthal și Krapina. Păcat inșă, că fosilele înșirate de Haeckel, încă nu le-a văzut nime în lume și paginile din cartea noastră de moștenire rămase albe după Darwin, învățatul dela Iena le-a umplut numai cu produsele fantaziei sale, și așa noi ne-am trezit, că ne cunoaștem părinții, moșii și strămoșii botezați pe limbajul greco-latin al evoluționiștilor cu nume strălucite, cari poartă în frunte armele familiilor nobilitare de *Homo palinander*, *Homo primigenius recens*, *alalus Pithecanthropus*, *Homo stupidus*, *Homo sapiens*, *Homo sapiens fossilis*, *Homo sapiens recens* ș. a.

Lui Ernst Haeckel i-se cântă astăzi de unii osana, pentru că el ar fi fost „unul dintre cei dintâi oameni, cari au străbătut cu spiritul lor unitatea vieții tuturor viețuitoarelor“, care descoperind genialul „*principiu biogenetic*“ înțrosus astăzi în toate ramurile cugetării omenești“, „n'a fost omul să rămână la drumul jumătate: a tras toate consecințele logice ale acestui principiu“, cari ajungând inșă pe teren dogmatic „nu pot fi *astăzi* (sublinierea nu-i a noastră!) numite astfel, decât „visări de caracter transcendental“, pe cari „el nu putea și *nu trebuia* (nici aici nu subliniem noi) să le facă“. — Așa o foaie românească!

Amăsurat principiului biogenetic stabilit de Haeckel dezvoltarea embrională a individului uman recapitulează prescur-

tând fazele desvoltării speciei umane (filogenia ei) și ar fi cel mai palpabil argument, că omul își trage originea din moime (pithecanthropus, m. antropomorfe, catarine cu coadă), lemuri, marsupiale și așa, suindu-ne mereu, din clasele mamiferele primitive, apoi ale anfibiilor, peștilor, viermilor până la ipoteticile monere, având să ne cinstim părinții aceștia irationali în cel puțin 30 de generații. Or, baza ¹⁾ pe care se zidește acest pompos castel aerian al legii biogenetice este aproape ridicolă, deoarece din simplul motiv, că individul uman în diversele stadii de evoluție intrauterină prezintă unele asemănări pur externe cu unele specii de animale vii, s'a dedus concluzia, că omul se trage dela animalele acele. Dacă pare a sămăna cu un pește, urmează, că strămoșii lui au fost pești ș. a. m. d. Dar oare care este dovada asertului acestuia? Haeckel nu ni-o dă, ci — o presupune. De altă parte ultimele rezultate ale embriologiei dovedesc limpede, că „majoritatea stadiilor desvoltării individuale, prin cari trec astăzi diversele specii de animale, de comun nu concoardă cu gradele ipotetice ale evoluției filogenetice“¹⁾. Și apoi, cum înțelepțește observă eruditul italian Gemelli, în evoluția individuală noi trebuie să conziderăm totdeauna trei factori cauzali: 1) desvoltarea embrională prin procesele de fecundare și de creștere celulară, 2) acțiunea ereditară, 3) influința externă asupra desvoltării celulare. Dar Haeckel se cugetă la factorii 1) și 3), iar al doilea îl omite, disprețuind toate ultimele rezultate ale științei, pentrucă nu convin cu teoriile sale.

Și afară de aceea, binecă la unele embrione de animale (cetacee) s'au aflat asemănări surprinzătoare cu animale de *aceeaș* (!) specie din epoca diluvială ori terțiară, totuș la om până azi fenomenul acesta nu obvine ²⁾, ci asemănările pe cari le întâlnim aici sunt atât de vagi și de nedeslușite, încât Haeckel a trebuit spre a le evidenția să recurgă la unele apucături cu adevărat neoneste și anume a început să falsifice tabelele figurative ale deosebitelor embrioane. El avea lipsă să arete, că omul se derivă din moima macaco, și ce face? Din desemnul embrionului macaco dat de Selenka șterge 15 vertebre și pune alte 15 la embrionul omenesc figurat de His și află că aceste seamănă foarte mult. Eră necesar să reconstruească arborele

¹⁾ Cf. Dott. A. Brass. Dott. — A. Gemelli: *Le falsificazioni di E. Haeckel*, Firenze 1912^a pag. 52 și urm.

²⁾ Wasmann, *La biologia moderna*, Firenze 1906.

genealogic omenesc, îi lipsiau însă specii de animale, cari să-i servească de inel între unele embrioane primitive și între altele superioare. Haeckel pune pe Adolf Giltsch să i-le desemneze cum îi trebuiau, le așază apoi între celelalte, scrie sub tabela figurativă, că sunt fotografiile și catena genealogică succede pe deplin. Apoi ca fotografiile (sic!) să fie și mai reale, la embrioane de moime pune capete omenești și argumentul nu poate fi mai solid, îl verifică doar și copiii...

Dar acest mare învățat, „căruiia îi aduc omagii“ și unele gazete românești nu s'a oprit aici. În *Istoria creațiunii naturale* (pag. 242 din 1868²) ca să arete identitatea ovulară canină, cu cea de moimă și cu cea omenească, folosește unul și acelaș desen de trei ori și odată îi zice, că e de câne, a doua oră că este de moimă și a treia oară că este de om. Desine înțeles că nu putea decât să semene foarte mult un clichè cu sine însuș, fie și tipărit de trei ori. Și acum să nu uităm, că desemnurile fotografice (sic!) ale lui Haeckel sunt acele, cari se folosesc de modele prin muzee, prin harte zoologice și prin cinematografe. Ne putem închipui prin urmare, ce operă de distrugere a pricinuit în mii de suflete acest falsificător al științei, care a avut în diverse rânduri tristul curaj să afirme, binecă mai târziu și-a retras vorbele, că descendența speciei, așa cum ni-o prezintă teoria evoluției, nu este o simplă ipoteză, ci un fapt istoric.

Haeckel aplicându-și teoriile naturaliste la concepte transcendente, a devenit adevăratul fondator al monismului. În scrierile sale combinate cu înverșunare demagogică creștinismul și din cele mai scumpe taine cărora se închină azi omenimea, face obiect de batjocură. Valoarea lui științifică însă este atât de redusă, încât în H. azi nici chiar unii dintre pretinii lui nu mai văd decât un lucru vrednic de cinste, bătrânețele. Gemelli, a cărui auctoritate în chestiile aceste nu o trage nime la îndoială, zice din vorbă în vorbă: „sărmanul H. este licvidat definitiv și monismul său nu poate aspira să se bucure de credit înaintea învățaților, cari fug de falsificări“. W. Wundt adaugă: „Cu H. s'ar crede, că am fost reconduși la epoca, în care logica încă nu eră descoperită și în care știința pozitivă eră copilă încă“. Paulsen închieie (vorbind despre cartea lui H. „*Enigmele universului*“): „Eu am cetit cu cea mai mare rușine cartea aceasta și eu am roșit cugetându-mă la ce grad de înjosire a căzut nivelul filozofic în poporul nostru. Este o

rușine, că o astfel de carte poate să fie tipărită, cumpărată și cetită de poporul german“¹⁾).

Pe omul acesta îl sărbătorește astăzi presa fără credință și fără Dumnezeu, pe omul acesta, care n'are nimic înrudit nici barăm cu onestitatea naturală a ființelor omenești și care el singur este poate unica dovadă a descendenței noastre din monere, — pentru omul acesta s'au aflat și slove românești de mărire.

Dr. Ioan Coltor.

*

Autoritate și libertate. Chestia limbii cărților noastre bisericești, ori mai corect a autorității și libertății ce avem în această materie, care în vara trecută a agitat câțeva vreme presa noastră unită, e pusă de nou la ordinea zilei. Într'un număr mai nou (14) al „Unirii“ pâr. *Septimiu Popa*, ocupându-se de cuvintele „corp“ și „trup“, susține adecă, și încă bine, că cuvântul „corp“ din forma consacării și din alte câteva locuri ale liturghierului ar trebui să fie înlocuit cu cuvântul „trup“. Sf. Sa nu se oprește însă aci ci, în contra părerii unui profesor de teologie, cu care spune că a avut prilej să desbată chestiunea, mai adaugă și aceea, „că acel preot care folosește la prefacere forma „acesta este trupul meu“ — nu greșește de loc“, deși recunoaște că „în chipul acesta nu se promovează uniformitatea cultului dumnezeesc“.

Perfect chestia din vara trecută, cu deosebirea că nu mai e vorba de toate cuvintele „străine de popor“, ci de un singur cuvânt. Nu ni-se va lua deci în nume de rău, dacă în ce privește partea a doua a chestiunii atinsă de pâr. Popa ne alăturăm la părerea profesorului de teologie, de care amintește. O facem nu de dragul colegialității, ci pentru că continuăm a crede că „asupra acestei chestii se poate discuta cu deplină libertate... dar rodul discuției poate fi aplicat textului singur pe calea autorității bisericești“ (Vezi această revistă An. III. p. 346). Și iarăș, însemnăm acest lucru nu de dragul reîmprospetării „grațioaselor discuții“ din vara trecută, cari au „motroșit“ chestia și pe cari nu le mai dorim, ci pentru că avem cea mai deplină convingere, că înlocuirea arbitrară a cuvintelor nu mai e chestie de *libertate* ci de *autoritate*.

Să discutăm deci cu deplină libertate (cum o face și pâr. Popa), dar să lăsăm aplicarea rodului discuției noastre în

¹⁾ Gegen Monismus und Katholizismus.

grija autorității. Astfel rămânem cu toții în cadrele competenței noastre, promovând atât curățirea limbii, fie și a celei bisericești, cât și uniformitatea cultului dumnezeesc.

Dr. Alexandru Rusu.

CRONICĂ.

O nouă pastorală a P. S. Sale dela Lugoj. Din prilejul postului mare „Foaia oficioasă“ a diecezei Lugojuului aduce în Nr. său 4 o nouă pastorală a P. S. Sale Dr. Valeriu Tr. Frentiu. Mânecând din cuvintele „vor veni zile, când se va lua mirele dela dânsii, atunci vor postii întru zilele acele“ (Luca 5, 35), P. S. Sa insistă asupra folosului pe care îl are postul și îndeamnă pe credincioșii săi, să țină această poruncă bisericească în spiritul abnegării sufletești, care singură poate să împrumute postului adevărate roade.

Încrestăm această pastorală și pentru această parte de învățatură și îndemn, dar o facem mai cu seamă pentru adausul ei privitor la deslegarea dela post, pentru care nu avem destule cuvinte de mulțumită și de laudă. Și până acum se practică în biserica noastră dreptul ce-l au Arhieriei de a deslegă dela legea postului pe cei ce aveau motive suficiente, dar o publicare a acestei puteri și oareșcum o invitare de a se cere deslegarea dela post, în forma cum se face în această pastorală, până acum nu s'a făcut. Se spune adecă într'ânsa că „ne-am hotărât și suntem aplicați a da deslegare dela post tuturor, cari au lipsă de ea, dacă vor cere-o dela acest scaun Arhieresc“. Iar mai la vale are aceste cuvinte de invitare: „Voi, cari pentru orice, nu puteți postii, nu Vă depărtați de biserică prin vătămarea legilor ei, ci prin preoții voștri cereți dela acest scaun Arhieresc deslegarea de lipsă...“

Îndemnul sună direct numai credincioșilor din eparhia Lugojuului, el poate fi însă ascultat și urmat de toți credincioșii noștri, cari din orice motive nu pot păzi legea postului nostru răsăritean. (ar.)

TELEFON.

O. Budapesta. Suntem și noi curioși, dacă foile ungurești, cari aproape fără excepție ne învinuesc pe noi Români cu atentatul infernal împotriva episcopului de Hajdudorogh, vor avea măcar un singur cuvânt de apărare și retractare, când pe baza cercetărilor se va fi dovedit, că nu Români au fost dinamitarzii. Multe nădejdi nu avem.

T. Pogăceaua. Sf. V. sunteți în rând cu plata abonamentului pe toți anii trecuți.

Pentru redacție răspunde: Dr. Alexandru Rusu.

Proprietar-editor: Membrii redacției.